

APORTACIONS RECENTS A L'ESTUDI DEL DRET CIVIL BALEAR

María Pilar Ferrer Vanrell
Catedràtica de Dret Civil

El nou pla d'estudis de la llicenciatura en dret publicat mitjançant la Resolució de 23 d'abril de 1997 de la Universitat de les Illes Balears (UIB), considera matèria obligatòria d'universitat l'assignatura dret civil de les Illes Balears que es fa al cinquè curs de carrera. Això ha determinat la necessitat de proporcionar, als alumnes de cinquè curs de la Facultat de Dret de la UIB, un material per a l'estudi de l'assignatura que fins ara era inexistent. A aquest fi obeeix la publicació de *Lecciones de derecho civil balear* i d'un material complementari i necessari per a estudiar millor l'assignatura; em refereixo a *La legislación civil balear* i a la publicació que tot seguit presentem, i que ens permet conèixer els antecedents del nostre text legal: *Materials precompilatoris del dret civil de les Illes Balears*.

MARÍA PILAR FERRER VANRELL (COORD.), PEDRO A. MUNAR BERNAT, FRANCISCA LLODRÁ GRIMALT I ANTONIO D. CANALS PRATS, *LECCIONES DE DERECHO CIVIL BALEAR*, COL·LECCIÓ «MATERIALS DIDÀCTICS», NÚM. 82, PALMA DE MALLORCA, UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS, SERVEI DE PUBLICACIONS, 2001

La primera qüestió que s'ha plantejat respecte al contingut de la matèria de *Lliçons...* ha estat determinar en què consisteix aquest sector jurídic que coneixem com a dret civil de les Illes Balears, ja que es tracta d'un concepte que no coincideix amb el de dret civil vigent en la nostra comunitat autònoma, perquè, com en les altres comunitats autònomes amb dret civil propi, es presenten dos drets diferents (art. 1.1 de la Compilació de dret civil de les Illes Balears (CDCB)): 1) el dret civil balear, que l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears denomina

dret propi (art. 50.3) i *dret comú* (en el paràgraf cinquè de l'exposició de motius de la CDCB), i per al qual el territori de la nostra comunitat autònoma constitueix, alhora, l'àmbit i el límit de la seva vigència, i 2) el dret civil estatal, tant en la seva aplicació «general i directa» com en la seva aplicació supletòria.

Així, la Compilació de dret civil de les Illes Balears és d'aplicació «preferent» (art. 1.1 CDCB), com a «dret comú» (d'acord amb el paràgraf cinquè de l'exposició de motius (EM) de la CDCB). Ara bé, la complementació a la «preferència» mitjançant la supletorietat suposa que l'ordenament civil territorial es considera no complet, amb llacunes que es cobreixen amb el dret estatal una vegada s'han esgotat els mecanismes que procura la Compilació per a la autointegració (art. 1.2 CDCB). La supletorietat del CC ha d'actuar davant d'un buit normatiu no volgut pel legislador autonòmic, perquè si fos volgut no estariem davant d'una llacuna, sinó davant d'una opció de política legislativa; a més, la norma supletòria ha de passar pel filtre dels principis generals (art. 1.3 CDCB).

La redacció dels temes d'aquesta obra de la qual he estat coordinadora ha estat a càrrec d'un grup de professors de la Universitat de les Illes Balears. S'ha seguit una sistemàtica semblant a la d'uns apunts, a fi de poder proporcionar als alumnes un material sobre la nova assignatura de dret civil balear, del nou pla d'estudis de la llicenciatura en dret de la UIB i la qual s'ha fet per primera vegada durant el curs 2001-2002. Per aquest motiu, l'estructura dels temes s'ha adaptat al primer programa de l'assignatura que he elaborat i donat. S'han evitat les notes a peu de pàgina, que s'han substituït per unes indicacions jurisprudencials i bibliogràfiques bàsiques sobre la matèria, a fi de proporcionar a l'alumne la possibilitat d'ampliar els seus coneixements.

L'objecte dels temes continguts i desenvolupats en el llibre que es presenta no és el dret civil aplicable a les Illes Balears, que inclouria el dret estatal en l'accepció que hem indicat i que exposem en la lliçó dedicada al concepte de *dret civil balear* (lliçó 4), en la seva aplicació directa i supletòria, en el seu cas, que ja ha estat objecte d'explicació i d'estudi durant els quatre cursos de dret civil anteriors de la carrera, sinó que considera el dret civil vigent exclusivament a les Illes Balears, legislat pel Parlament balear i que és d'aplicació preferent. És per això que el contingut d'aquest llibre està determinat pel grau de desenvolupament legislatiu del nostre dret i, per tant, de les seves insuficiències.

L'estructura d'aquesta obra es divideix en cinc parts.

1. La primera part, la constitueixen sis temes introductoris (part general). Els cinc primers temes (dels quals he estat redactora) corresponen a la formació i l'aplicació del dret.

La lliçó 1 es dedica al procés de formació del dret civil balear. S'analitza, en el context dels *iura propria*, la situació del dret civil del regne de Mallorca, l'es-

tudi de la qual s'inicia amb la conquesta de Mallorca pel rei Jaume I, el 31 de desembre de 1229, i l'atorgament de la Carta de Població l'1 de març de 1230. S'analitzen les fonts del nostre dret en aquesta època de regne privatiu de Mallorca i la seva annexió posterior a la Corona d'Aragó el 22 de juny de 1343 per Pere el Cerimoniós. Aquest dret estava constituït pel dret municipal i, supletòriament, el *ius commune*. Aquest tema s'acaba amb l'estudi de la situació derivada del Decret de Nova Planta de 28 de novembre de 1715, la formació de la nova Audiència i la legislació posterior. El sistema de fonts, plasmat en la Reial cèdula de 1736, permet aplicar el dret balear i el seu propi ordre de prelación de fonts, a falta d'una norma continguda en el Decret de Nova Planta i de legislació posterior emanada del monarca. La repercussió, en el dret propi, de la supressió de la potestat legislativa i la situació de confusió en l'aplicació del dret, queden patents en les respostes a la consulta al país formulada per la Comissió de Corts mitjançant una circular de 24 de juny de 1809 preparatòria de la convocatòria de les Corts de Cadis.

En la lliçó 2 s'estudia el període codificador, que va durar gairebé un segle a causa dels intents uniformadors (entre altres motius), que a les Balears gairebé «tingueren èxit». S'analitzen el Projecte de llei de bases de 1888 i la novetat del seu article 7, del qual deriva la pitjor condició d'Aragó i de les Balears; i, més específicament, s'analitza l'origen de la inclusió de les Balears en l'article 7 esmentat.

Els últims apartats del tema constitueixen l'estudi del procés compilador.

En la lliçó 3 analitzo el reconeixement de la competència legislativa, que atribueix l'article 149.1.8 de la Constitució espanyola, i l'assumpció de competència per l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears (art. 10.23). Finalment, s'exposa la política legislativa seguida pel Parlament autonòmic.

La lliçó 4 s'inicia amb l'estudi de la Compilació de dret civil de les Illes Balears, la seva estructura i el seu contingut. La Compilació de 1961 es va estructurar en tres llibres: un que estava dedicat a Mallorca, un altre a Menorca i un altre a Eivissa i Formentera, com a conseqüència del Projecte d'apèndix al Codi civil elaborat per la Comissió de Juristes d'Eivissa. Aquesta estructura significa que no existeix un sol dret balear «general», sinó que el dret balear comparteix la vigència amb un dret «especial» de cadascuna de les illes; tanmateix, el concepte de *dret balear* pot mantenir-se, perquè els articles 65 i 69 declaren el llibre I parcialment aplicable a Menorca i a Eivissa i Formentera. La lliçó s'acaba amb l'estudi del concepte de *dret civil balear*.

L'aplicació del dret civil de les Illes Balears, el sistema de fonts i el veïnatge civil constitueixen la matèria de la lliçó 5. El veïnatge civil presenta dues qüestions diferents: una de referida a la subjecció de la persona a un determinat

règim jurídic civil (art. 14 CC) i una altra sobre el veïnatge civil com a criteri per a donar resposta als possibles règims jurídics que pretenen solucionar una qüestió concreta connectada a més d'un règim jurídic.

La lliçó 6 (redactada pel doctor Pedro A. Munar Bernat), última de la part introductòria, es dedica al Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears. Se n'estudia la creació, la composició i les competències. S'analitza el recurs de casació per infracció de la norma del dret civil balear i en la nova Llei d'enjudiciament civil (art. 477-490).

2. La segona i la tercera parts, les constitueixen, exclusivament, tres lliçons (redactades per la doctora Francisca Llodrà Grimalt) sobre els contractes i els drets reals que regula la Compilació balear.

En matèria de contractes, s'estudia la «societat rural menorquina», com a únic contracte regulat en el llibre II de la Compilació (art. 64). Aquest estudi s'inicia amb la indagació de la naturalesa jurídica d'aquest contracte, denominat històricament *d'amtges* i que, a falta de regulació en la Compilació o en el contracte, s'ha d'integrar, exclusivament, amb la tradició jurídica («usos i costums», art. 64). S'analitza, també, la varietat eivissenca denominada *explotació a majoral* (art. 86).

En matèria de dret de coses, en la lliçó 9 s'estudien els censos i els alous (art. 55-63), i en la lliçó 8, el dret d'estatge (art. 54) regulat en el llibre primer, dedicat a Mallorca i a la regulació que el llibre tercer (en el seu art. 85) fa de les especialitats d'Eivissa i de Formentera, on el dret d'estatge no és només un dret d'habitació, com el regulat en l'article 54 per a Mallorca, sinó també un dret d'ús, ja que considera dins del seu contingut l'aigua i les fruites fresques («pou de la casa i fruites fresques», art. 85).

La parquedat d'aquestes parts segona i tercera, que es dediquen al dret patrimonial, als contractes i als drets reals, és conseqüència de la pròpia insuficiència de la Compilació, que regula tan sols les institucions apuntades abans.

3. En la quarta part, dedicada al dret de família, les lliçons 10, 11, 12 i 13 (de la redacció de les quals m'he ocupat) analitzen els efectes patrimonials del matrimoni, regulats en els articles 3 i 4 de la Compilació. Sabem que el matrimoni produeix un doble àmbit d'efectes: uns d'índole personal, que es regulen en el llibre I del Codi civil, i uns altres d'índole patrimonial, que es regulen en el llibre IV del CC. Són aquests efectes patrimonials del matrimoni, en els quals la diversitat legislativa territorial queda més patent, els que regula la Compilació balear, que canalitza per mitjà del règim econòmic de la separació de béns com a institució típicament balear i d'arrelam històric, ja que és l'única institució que s'hauria mantingut com a «excepció foral», en cas que hagués prosperat el corrent unificador encapçalat pels juristes Guasp i Sòcies.

Els efectes patrimonials del matrimoni es manifesten *inter vivos*, com a conseqüència de la comunitat de vida que fa necessari organitzar el sistema d'atendre les necessitats de manteniment del grup familiar que es forma, per la qual cosa la llei crea el concepte de *càrregues familiars*, que és un concepte bàsic i inderogable mitjançant un pacte (art. 4.1 CDCB) i que imposa una contribució interna i una responsabilitat externa. Tot això és l'objecte de regulació del règim econòmic que lliurement pactin el matrimoni o, a falta de pacte, del règim legal previst supletòriament. Sorgeixen, també, altres efectes patrimonials que es produiran després de la mort d'un dels consorts.

En la lliçó 11 analitzo els efectes que es produeixen *inter vivos*. Em centro en les càrregues del matrimoni, que són el pressupòsit del règim econòmic a través del qual es regula tant la relació interna entre els cònjuges per a la contribució a les càrregues, enteses com a despeses (art. 4.1 CDCB), com la relació externa amb tercers creditors per a la responsabilitat per les càrregues, enteses com els deutes contrets per al manteniment de la família (art. 3.4 CDCB). Els últims apartats d'aquesta lliçó es dediquen a estudiar els drets viduals de caràcter familiar i successori que es produeixen quan mor un dels consorts.

Les capitulacions matrimonials són objecte d'estudi en la lliçó 12, amb especial referència als *espoliats* (art. 67). S'analitza el dot, que és de constitució exclusivament voluntària (art. 5 i 67.2.2), perquè el règim econòmic permet constituir patrimonis separats per atendre les càrregues de la família.

En la lliçó 13 estudio els règims econòmics matrimonials en la Compilació i les seves peculiaritats. El règim de separació de béns es caracteritza per la independència de patrimonis i la falta de comunicació entre ells (art. 3.3, 65 i 67.1), així com per l'autonomia total de gestió, administració i disposició de cada titular sobre el seu patrimoni (art. 3.2 i 67.1). Això significa que la situació patrimonial prematrimonial no varia amb el matrimoni.

S'analitza també el règim d'acolliment en la quarta part dels *milloraments* (regulat en el llibre III, art. 66.5, aplicable a Eivissa i Formentera), sistema que, mentre el matrimoni és vigent, té el mateix funcionament que el règim de separació i que concedeix un dret de crèdit a la quarta part del valor de tot allò adquirit a títol oneros durant el matrimoni. Històricament s'acollia a la dona per part del marit, però avui es pot pactar indistintament.

4. En la cinquena part s'estudia el dret de successions, que inclou les lliçons de la 14 a la 23.

Les lliçons 14 i 15 (de la redacció de les quals m'he ocupat) es dediquen al tema introductori de la successió per causa de mort, donant una rellevància especial als principis successoris que regeixen en el nostre dret. S'inicia l'anàlisi del principi romà «*inutile testamentum in quo nemo haeres instituitur*» (Instituta

2,20,34), que ha inspirat històricament la successió i que la Compilació considera requisit de validesa per als testaments que es dictin a Mallorca (art. 14) i Menorca (art. 65), però no en els que es dictin a Eivissa (art. 69.2), on no regeix el principi, igual com en el Codi civil (art. 764).

Seguint la concepció romana, l'hereu és el continuador de les relacions jurídiques transmissibles que ha deixat el causant, per la qual cosa es col·loca *in locum et in ius*. Per això la Compilació segueix el principi de la universalitat de la institució. L'hereu, per la seva condició de successor universal, absorbeix les porcions vacants que puguin produir-se en la successió, amb la qual cosa s'exclouen els possibles hereus intestats, perquè regeix a Mallorca (art. 7) i a Menorca (art. 65), i no a Eivissa, el principi «nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest» (D. 5,17,7). Per això, davant de l'existència d'una porció vacant o no disposada pel testador, el resultat és l'expansió adquisitiva fonamentada en el títol universal d'hereu. Una vegada acceptada l'herència per l'hereu, d'acord amb el principi romà «semel haeres semper haeres» (D. 4,4,7-10 i C. 4,31,4), l'hereu ja no pot canviar, per la qual cosa la Compilació considera no posats els termes suspensius i resolutoris i la condició resolutòria (art. 16). La lliçó finalitza amb l'estudi dels títols successoris. La lliçó 15 es dedica als subjectes i l'objecte de la successió, amb especial referència a la distinció entre hereu i legatari.

La lliçó 16 (redactada pel doctor Munar Bernat) tracta la institució d'hereu, que, segons l'article 14.1, és un requisit essencial per a la validesa del testament. S'estudien, dins de les modalitats d'institució: 1) La institució conjunta i el dret d'acréixer, que la Compilació regula en l'article 24 i recull les dues modalitats romanes: *a*) el dret d'acréixer que deriva de la crida conjunta de diversos hereus a les porcions disposades quan algun d'ells no adquireix la seva part, excepte en el cas que el testador hagi nomenat un substitut, que es regula pel CC (art. 24.2 CDCB), amb les precisions del primer paràgraf de l'esmentat article 24; *b*) el dret d'acréixer impropï, que la Compilació regula en el tercer paràgraf de l'article 24, que té el seu fonament en el títol universal d'hereu (art. 15) i en el principi romà «nemo pro parte», que fa incompatible la successió voluntària amb la successió legal, cosa que determina que, quan el testador no hagi disposat de tots els seus béns, sigui un sol hereu o diversos, l'acreixement hagi d'actuar per impossibilitat d'obrir la successió intestada respecte dels béns no disposats; també en els supòsits que, sent diversos els hereus, existeixin quotes vacants per qualsevol causa i el testador no hagi nomenat substitut, s'ha d'acudir a l'acreixement de tals quotes pels hereus instituïts que han adquirit la seva quota. Aquest acreixement impropï es produeix només respecte de les successions voluntàries als cridats per títol universal. 2) En segon lloc, s'analitza la institució d'hereu sot-

mesa a una condició suspensiva. L'article 16 no permet la institució d'hereu sotmesa a una condició resolutòria ni a un terme suspensiu o resolutori. Tanmateix, es pot entendre que la institució d'hereu sotmesa a una condició suspensiva és admissible perquè no és contrària al principi romà «semel haeres semper haeres», ja que no implica un hereu intermedi, sinó que, complerta la condició, el cridat serà hereu. 3) En tercer lloc, s'estudia la institució preventiva: la substitució vulgar. En la substitució vulgar, el testador institueix un hereu i, per al cas que *haeres non erit*, nomena un substitut. S'analitza el supòsit de l'article 26, que dirimeix la qüestió que la substitució fideïcomissària implica la vulgar, entenent que aquesta era la voluntat del testador. 4) En quart lloc, s'analitza el supòsit en què el testador institueix un hereu i el grava amb llegats. La Compilació impedeix que l'hereu respongui il·limitadament dels llegats (com ocorre en l'art. 1003 CC), però li permet detreure la quarta falcídia, per la qual cosa pot reduir-los, si escau (art. 38-40). 5) Finalment, la cinquena part es dedica als supòsits en què el testador institueix hereva una altra persona, en els casos de substitució pupil·lar i «quasipupil·lar» o exemplar (art. 14.3.4.5 i 6).

Pel que fa a les lliçons 17 i 18 (redactades per la doctora Llodrà Grimalt), en la 17 s'estudia la complexa institució de l'hereu distribuïdor, institució que van regular els projectes d'apèndix de 1903, 1921 i 1949. Anteriorment, el 1881, el Col·legi d'Advocats, en la conclusió cinquena de la seva exposició elevada al ministre de Gràcia i Justícia amb motiu de la projectada codificació civil comuna i foral, digué: «Los testamentos por comisario, desconocidos en el derecho romano, no se han admitido en Mallorca; pero existe la costumbre, bastante generalizada, de que un testador imponga al heredero usufructuario o propietario la obligación de disponer de los bienes hereditarios, por acto entre vivos o por última voluntad, a favor de determinadas personas, a su elección. Conviene conservar este fuero arraigadísimo derogando la jurisprudencia sentada por el Tribunal Supremo de Justicia de que, utilizada una vez la facultad de disposición testamentaria, no puede usarse de nuevo y declara por el contrario que la elección en este caso es revocable como todo el título en que se consigne.» El Col·legi d'Advocats rebutja, com explica més endavant, la forma castellana de testar per mitjà de comissari, però manté l'obligació imposada pel testador a l'«hereu usufructuari o propietari de disposar dels béns a favor de determinades persones a la seva elecció». La compilació vigent regula aquesta institució en els articles 18-23. L'hereu distribuïdor té facultats de distribució i elecció (art. 18). Si el testador no limita les facultats de l'hereu distribuïdor a només una, aquest pot elegir l'hereu o els hereus del testador i pot distribuir els béns d'aquest. La distribució o elecció feta pel distribuïdor en actes d'última voluntat són revocables, com ja demanava el Col·legi d'Advocats el 1881 en la conclusió cinquena, a fi

d'evitar una jurisprudència no concorde amb la tradició jurídica balear; per contra, seran irrevocables la distribució i l'elecció «instrumentades en acte inter-vius» (art. 19). S'estudien la posició jurídica de l'hereu distribuïdor com a fiduciari (art. 23) i tant l'exercici com la falta d'ús de la facultat de distribució, així com la falta d'efectivitat de la crida de l'hereu distribuïdor (art. 22). Queda pendent, en aquesta lliçó, el tractament de la «clàusula de confiança», que, com disposa l'article 66.5 del llibre tercer, és d'aplicació a Eivissa i Formentera i determina que, quan s'estipuli en *espolits*, s'ha de seguir allò pactat i s'ha d'interpretar d'acord amb el costum. L'article 71 regula, en el primer paràgraf, la fidúcia successòria, per la qual «cada cònjuge pot nomenar fiduciari l'altre perquè ordeni la successió d'aquell entre els seus descendents comuns». El segon paràgraf mana que la designació de fiduciari i els actes d'aquest en compliment de l'encàrrec han de constar en un testament o en una escriptura pública, i afegeix que l'execució de l'encàrrec serà irrevocable si es fa en una escriptura pública. Aquest incís final del segon paràgraf no fa altra cosa que seguir el seu antecedent recollit en l'article 32 projectat (i en l'originari art. 75), contingut en l'acta de la sessió celebrada per la Comissió de Juristes d'Eivissa el dia 14 de març de 1960, que va donar lloc a la nova estructura de la Compilació de 1961 en tres llibres, referents cadascun a l'àmbit de vigència que correspon a cada illa.

En la lliçó 18 s'estudia el tractament de les disposicions fideïcomissàries. En aquest tema, la redactora segueix les línies marcades pel magnífic treball de la doctora Zaforteza de Corral *El fideicomiso en el derecho civil de Mallorca y Menorca* (Palma de Mallorca, 1992).

Les lliçons següents, la 19 i la 20 (de les quals sóc la redactora), es dediquen a la successió voluntària *mortis causa*. Quan el futur causant organitza la seva successió, voluntàriament atorga un títol universal, el d'hereu, la font del qual és en el testament (que és la matèria d'estudi del tema 19), o el d'hereu contractual, la font del qual serà la donació universal de béns presents i futurs (que s'estudia en la lliçó 20). La gran diferència que hi ha entre ambdues fonts és la revocabilitat. El testament, juntament amb la donació universal de béns presents i futurs, és el títol preferent i incompatible amb la successió intestada que produeix la crida a la successió. S'estudia la llibertat de testar, que en el dret de Mallorca és tan àmplia que no coneix les limitacions com a conseqüència de la millora, ja que la llegítima és estricta. El *favor testamenti*, que implica el màxim respecte a la voluntat del disponent, s'estudia fonamentat en aquesta llibertat de testar, que dóna prevalença a la successió testada respecte a la intestada. Per això, i en el cas que el testament sigui ineficax, val com a codicil, sense necessitat de clàusula expressa en el testament, tal com resulta de la reforma de 1990.

El tractament de la successió contractual, institució prohibida en el dret romà, però que els *iura propria* van admetre i els doctors del dret intermedi fins i tot legitimaven basant-se en el pacte, és objecte d'estudi en la lliçó 20. Aquesta institució, prohibida en el Codi civil, és un fonament successori permès a Mallorca (art. 6 i 7) i a Eivissa i Formentera (art. 69 i 72), però no a Menorca (art. 65). La problemàtica que presenta aquest negoci és conseqüència del doble caràcter de la institució: d'una banda, és un fonament per a deferir la successió (art. 8), i de l'altra és un negoci *inter vivos* i irrevocable (art. 8.2); per tant, de naturalesa diferent als actes d'última voluntat, que són essencialment revocables. Del negoci de la donació universal sorgeixen dos títols: un *ex voluntate*, de present, el de donatari universal, que desplega, com a efecte immediat, l'adquisició dels béns de present; i un altre *ex lege*, el d'hereu universal irrevocable, que en un futur es convertirà en el d'hereu i que desplegarà els seus efectes quan mori el donant. Mitjançant aquest títol adquirirà tots els béns de residu. S'analitza el concepte d'*universalitat de la donació*, que abasta necessàriament els béns de futur, perquè, encara que no hi hagi disponibilitat actual sobre aquests béns, formen part de l'objecte de la donació (art. 8.1, 11.1 i 11.2). S'estudien les clàusules d'exclusió i reserva dels béns presents. També s'analitza l'eficàcia del negoci que deriva del doble títol. És per això que, en analitzar els efectes que deriven del títol de donatari, es distingeixen els conceptes d'*eficàcia* i *efectivitat* (art. 13). S'estudien el significat del títol d'hereu designat hereu universal del donant atribuït *ex lege* (art. 8.1, i ho reafirma l'art. 9.1 i 2) i el valor d'aquest títol, tant en vida del donant que el té adquirit de dret (art. 8.2 i 3), com quan mor aquest, moment en el qual l'hereu adquireix la qualitat d'hereu (art. 9.2 i 11.3). Aquesta lliçó finalitza amb uns apunts sobre les excepcions a la irrevocabilitat de la donació i unes notes sobre els pactes successoris del llibre tercer de la Compilació.

L'estudi de les llegendes que constitueixen la lliçó 21 (redactada pel registrador de la propietat Antoni Canals Prats) parteix del concepte ampli de la llegítima, que confereix, per ministeri de la llei i a determinades persones, el dret a obtenir un valor patrimonial a càrrec de l'herència relictiva o dels hereus. Així, aquest concepte ampli engloba dos grans grups de legislacions: el de les llegendes materials i el de les llegendes formals. En el dret balear, les llegendes es troben dins de les llegendes materials, i es consideren *pars bonorum* a Mallorca i Menorca i *pars valoris bonorum* a Eivissa i Formentera. La qualitat de legitimari deriva de la relació de parentiu amb el causant; així, a Mallorca (art. 41, 43 i 45) i Menorca (art. 65) són legitimaris els descendents, els pares (no altres ascendents) i el cònjuge vidu, que es pot presentar amb els anteriors, mentre que a Eivissa i Formentera són legitimaris els descendents (art. 79A) i els pares (art. 79B), i no ho és el cònjuge vidu. S'estudien la quantia global de les llegendes (art. 42, 43 i 45)

i el càlcul de la llegítima individual. En aquest punt, s'han de tenir en compte dues regles: una d'imputació, continguda en el paràgraf 7 de l'article 48, i una de derivada de la *Cautela socini*, continguda en l'article 49. Finalment, s'estudia l'exclusió de la llegítima, sigui per desheretament, que es regula segons el Codi civil, sigui en els supòsits de preterició, regulats en l'article 46 i en els quals es distingeix la preterició intencional de la no intencional. La regla general és que la preterició no anul·la el testament i dóna dret al preterit a reclamar el que per llegítima li correspongui. Tanmateix, la preterició no intencional dóna acció per a demanar l'anul·lació del testament en el termini de quatre anys, excepte en els supòsits enumerats en els punts primer, segon i tercer de l'article 46.

Una institució típicament balear, l'origen de la qual és en el dret municipal, és la *diffinitio*, regulada en els articles 50 i 51 de la Compilació i que constitueix la matèria de la lliçó 22 (de la qual he estat redactora). El seu precedent històric legal és el privilegi donat per Jaume I d'Aragó, el 4 dels idus de març de 1274, juntament amb dos privilegis posteriors atorgats el mateix dia 8 dels idus de novembre de 1319 per Sanç I de Mallorca. Aquests privilegis legitimen una institució contrària als principis romans, ja que no es permetia renunciar a una successió no deferida. Aquesta institució, que es va practicar a tot Europa i, concretament, a Catalunya i les illes Balears, va trobar la via de legitimació en els estatuts municipals; en el nostre cas, en el costum i el capítol «*Quamvis Pactum*» del Llibre Sisè de les Decretals de Bonifaci VIII.

La *diffinitio* que és aplicable a Mallorca (art. 50 i 51) i a Eivissa i Formentera (art. 77), està prohibida a Menorca (art. 65). L'estructura del tipus negocial descrit en l'article 50 consta d'un pressupòsit negocial, que és l'atribució lucrativa imputada per l'ascendent als futurs drets successoris del descendent, i un supòsit de fet, que és un negoci unilateral del descendent mitjançant el qual «renuncia» o «defineix» els seus futurs drets successoris en la successió del seu ascendent, negoci que a partir d'aquest moment serà irrevocable. Aquesta tipicitat, la distingeix d'altres negocis no admesos en el nostre dret i legitima la renúncia als drets successoris, modulant el principi d'intangibilitat de la llegítima. S'estudien els subjectes i la capacitat per a atorgar el negoci, i l'objecte i l'eficàcia negocial mitjançant l'*exceptio pactum de non petendo*, segons si s'han definit la llegítima o els altres drets successoris (art. 50.1 i 51). Finalment, s'analitza la preterició errònia, perquè la clàusula d'imputació, interposada en l'atribució patrimonial, és suficient per a evitar l'«oblit». La preterició material o perjudici en el *quantum* legitimari no produirà cap efecte que pugui paralitzar l'acció eventual de reclamació.

La lliçó 23 (redactada per la doctora Llodrà Grimalt), última d'aquest compendi de lliçons, desenvolupa la successió intestada. Se n'estudien els antecedents històrics arran de la Sentència del Tribunal Suprem de 13 de desembre de 1919, que

va decidir que s'aplicaria a Mallorca l'ordre de successió previst en el Codi civil, i així es recull en l'originària Compilació de 1961 (art. 51) i en l'article 53 vigent. S'ha de recordar que, segons es desprèn de l'acta del Col·legi d'Advocats de Palma de la junta extraordinària de 21 de novembre de 1916, que es va convocar com a conseqüència d'una circular dirigida per la Fiscalia d'aquesta Audiència als funcionaris del ministeri fiscal corresponents al territori de les illes Balears i ordenava que l'únic dret aplicable a totes les successions intestades era el Codi civil, la Junta del Col·legi va manifestar que la Llei de béns vagants de 1835 no havia variat gens la legislació romana, ja que l'entrada del cònjuge vidu i del fill natural reconegut no variava «las sucesiones de los descendientes, ascendientes y de colaterales hasta el cuarto grado (que son en la práctica casi las únicas que se efectúan), y como éstas a la vez eran idénticas por la legislación común de entonces y por la romana, pudo entenderse y se entendió por todos, que subsistía vigente en Mallorca la Novela 118, con el aditamento, perfectamente compatible con ella, de la ley de Mostrencos». Malgrat això, i segons la redacció de l'article 42 del Projecte d'apèndix de 1949, la Compilació remet la regulació d'aquesta matèria al Codi civil.

MARÍA PILAR FERRER VANRELL I PEDRO A. MUNAR BERNAT,
LA LEGISLACIÓN CIVIL BALEAR. COMPILACIÓN DEL DERECHO CIVIL DE LAS ISLAS BALEARES Y LEY DE PAREJAS ESTABLES,
 PALMA DE MALLORCA, UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS I PARLAMENT DE LES ILLES BALEARS, EDICIONS UIB, 2002

Aquesta edició de la legislació civil balear té per finalitat proporcionar un instrument de treball imprescindible, no només per als estudiants de la carrera de Dret, sinó també per als operadors jurídics, per a la tasca d'estudi i aplicació del dret civil balear de forma preferent en la nostra comunitat autònoma.

L'obra inclou, per primera vegada en un únic volum, totes les disposicions legals que componen la legislació pròpia de les Illes Balears: la Compilació del dret civil de les Illes Balears i la Llei 18/2001, de 19 de desembre, de parelles estables.

El text articulat de la Compilació del dret civil de les Illes Balears es presenta, en aquesta edició, en format bilingüe i després de la Llei 7/1993, de 20 d'octubre, de reforma de l'article 2 del títol preliminar, com a conseqüència de la declaració d'inconstitucionalitat (STC 156/1993, de 6 de maig, que resol el recurs d'inconstitucionalitat núm. 2401/1990) del text aprovat per la Llei 8/1990, de 28 de juny, recollit pel Decret legislatiu 79/1990, de 6 de setembre, que aprova el text refós, la finalitat del qual era adequar i adaptar les institucions del nostre

dret civil propi als principis que informa la Constitució de 1978 i als canvis de la nostra societat, a l'exercici de la competència per a conservar, modificar i desenvolupar el dret civil que li atribueixen la Constitució (art. 149.1.8) i l'Estatut d'autonomia (art. 10.23).

La Compilació vigent és el resultat de les diferents addicions i modificacions que va experimentar la Compilació originària, que va ser aprovada per la Llei 5/1961, de 19 d'abril, després d'una dilatada etapa compiladora, i que té la seva font en la *Memoria sobre las instituciones del Derecho Civil de las Baleares escrita con arreglo a lo dispuesto en el Real Decreto de 2 de Febrero de 1880*, de Pere Ripoll i Palou. Ha semblat oportú adjuntar al text compilat l'exposició de motius de les modificacions fetes per les lleis autonòmiques 3/1985, d'11 d'abril, de modificació de l'article 63; 8/1990, de 28 de juny, sobre la Compilació del dret civil de les Illes Balears; 7/1993, de 20 d'octubre, de reforma de l'article 2.

És important recordar que en el dret civil balear hi ha dos àmbits territorials de vigència, tal com adverteix el paràgraf sisè de l'exposició de motius de la Compilació: 1) un «dret civil balear general» per a totes les illes, contingut en el títol preliminar i en les disposicions finals i transitòries de la Compilació i en la novíssima Llei 18/2001, de parelles estables, i 2) un «dret civil balear especial» per a cada illa, corresponent a cada llibre de la Compilació.

La Compilació ha estat objecte d'una important tasca d'anotació. Aquesta tasca ha consistit en la concordança dels preceptes vigents no només amb els originals de la Compilació de 1961, sinó també amb els seus antecedents, continguts en els textos precompilatoris; concretament, amb el Projecte d'apèndix al Codi civil espanyol redactat per la majoria de la Comissió Especial de Dret Foral de les Illes Balears, de 20 de febrer de 1903, l'informe del Col·legi d'Advocats de Palma sobre el Projecte d'apèndix al Codi civil, de 21 de juny de 1921, i el Projecte d'apèndix elaborat per la Comissió de Juristes de 1949. També s'ha de ressenyar que el llibre III, d'Eivissa i Formentera, s'ha concordat amb el Projecte de 12 d'agost de 1960, elevat al Consell de Ministres pel ministre de Justícia.

A més de dur a terme aquesta tasca de concordança de l'articulat vigent amb els seus antecedents, s'han estudiat, classificat i anotat totes les sentències dictades per la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears, que té la competència per a resoldre els recursos de cassació que es plantegin a causa de la infracció d'alguna norma del dret civil balear. A més, també s'han analitzat i, posteriorment, anotat les sentències dictades per les tres seccions civils de l'Audiència Provincial de les Illes Balears des de l'any 1990, data d'entrada en vigor de la Compilació, i fins a l'any 2001. Aquest interval de temps ha fet necessari indicar, en citar cada sentència, si la norma aplicable al cas era de la Compilació de 1961 o del text normatiu de 1990.

Pel que fa a la recent Llei 18/2001, de 19 de desembre, de parelles estables, que en exercici de la seva competència (art. 149.1.8 CE i art. 10.23 EAIB) va aprovar el Parlament de les Illes Balears, també s'inclou en l'obra. Tanmateix, no ha estat possible incloure-hi el Decret 12/2002, de 20 d'agost, pel qual es crea el Registre de Parelles Estables (BOIB núm. 108, de 7 de setembre de 2002). L'entrada en vigor d'aquest decret permetrà acollir-se als drets i deures que deriven de la Llei 18/2001, que fins a aquest moment no era aplicable perquè la inscripció de la parella estable en el Registre creat recentment té caràcter constitutiu (art. 1.2 LPE). La Llei 18/2001 és una llei «balear», per la seva promulgació, la seva matèria i, especialment, la seva vigència territorial.

Seria desitjable que el Parlament de les Illes Balears iniciés la tasca de «desenvolupar» el dret civil propi de les Illes, seguint els passos de Catalunya, en un moment en què la doctrina del Tribunal Constitucional està consolidada respecte al terme *desenvolupament*, si bé a través de la tesi de les «institucions connexes», que no permet l'amplitud que es desprèn de la lectura del text constitucional.

MATERIALS PRECOMPILATORIS DEL DRET CIVIL DE LES ILLES BALEARS, PALMA DE MALLORCA, UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS I PARLAMENT DE LES ILLES BALEARS, EDICIONS UIB, 2002, PRESENTACIÓ I EDICIÓ A CURA DE MARÍA PILAR FERRER VANRELL I PEDRO A. MUNAR BERNAT

La Llei estatal 5/1961 i les lleis autonòmiques 3/1985, d'11 d'abril, i 8/1990, de 28 de juny, són els textos normatius que conformen i donen com a resultat el text de la Compilació vigent, i com a textos legals que han tingut la seva vigència constitueixen els antecedents legislatius de la compilació aprovada pel Decret legislatiu 79/1990, de 6 de setembre, pel qual s'aprova el text refós, i la Llei 7/1993, de 20 d'octubre, de reforma del seu article 2.

En aquesta publicació es recullen els precedents prelegislatius de la Compilació. Això és, aquells textos que, sense ser normes vigents en cap moment, són els precedents de la Llei 5/1961, com podem llegir en l'exposició de motius d'aquesta: «Para la delimitación de las instituciones vigentes en la práctica jurídica balear hay que partir [...]» dels textos que ara s'ofereixen al lector.

El criteri de selecció dels materials pel qual ens hem decantat ha estat oferir no només els projectes oficials que es van plasmar en els projectes d'apèndix de 20 de febrer de 1903, de 7 de setembre de 1920 i de 23 de febrer de 1949, sinó també tots aquells materials precompilatoris que són els antecedents necessaris

per a la formació de la compilació originària, de 1961. Si no s'haguessin tingut en compte aquests treballs, resultaria impossible entendre la modificació de l'estructura de la Compilació de 1961 respecte del Projecte de 1949, que no és fruit de l'informe de la ponència encarregada d'estudiar el Projecte de llei, ni de la sessió de les Corts en la qual els procuradors van defensar el dictamen i van aprovar el Projecte de llei, sinó que deriva d'un projecte elevat al Consell de Ministres pel ministre de Justícia el 12 d'agost de 1960 i que és el resultat de la modificació del projecte de treball elaborat per la Secció Especial de la Comissió General de Codificació, que té la seva font en la sessió de la Comissió de Juristes d'Eivissa del dia 14 de març de 1960, la qual, sobre la base de les observacions del Projecte d'apèndix, presenta un projecte d'apèndix al Codi civil per a les illes d'Eivissa i Formentera. És per aquesta raó que la Compilació de 1961 s'estructura en tres llibres, un per a cada illa.

S'ofereix, a més d'un estudi introductori, la transcripció d'un total de nou documents. Es comença amb «Memoria sobre las instituciones del derecho civil de Baleares», de Pere Ripoll i Palou. El document número 2 és «Exposición elevada por el M. I. Colegio de Abogados de Palma de Mallorca al Exmo. Sr. Ministro de Gracia y Justicia con motivo de la proyectada codificación del derecho civil común y foral», de 1881. El document número 3 és «Proyecto de apéndice al Código civil español redactado por la mayoría de la Comisión Especial de Derecho Foral de las Islas Baleares», de 20 de febrer de 1903. El document número 4 transcriu el vot particular dels senyors Manuel Guasp i Pujol i José Socias i Gradolí, vocals de la Comissió Foral de Mallorca encarregada de redactar la regulació de les institucions jurídiques especials d'aquest territori, de 15 de setembre de 1916. El document número 5 és «Informe del Colegio de Abogados de Palma sobre el Proyecto de apéndice al Código civil», de 2 de juny de 1921. El document número 6 és «Proyecto de apéndice elaborado por la Comisión de Juristas nombrada por Orden ministerial de 10 de febrero de 1948». El document número 7 és «Proyecto de trabajo por la Sección Especial de la Comisión General de Codificación». El document número 8 és «Acta de la sesión celebrada por la Comisión de Juristas de Ibiza», de 14 de març de 1960. I, finalment, el document número 9 és «Proyecto elevado al Consejo de Ministros por el ministro de Justicia», de 12 d'agost de 1960.

Aquests materials, que són imprescindibles per als estudiosos del dret civil de les Illes Balears, són també un complement per al maneig de la *Legislación civil* esmentada anteriorment, ja que, com hem advertit, el text de la Compilació està anotat i concordat amb els seus antecedents, per la qual cosa cal esperar que la consulta d'aquests pugui ser d'ajuda.